

Олейнікова Л. Г.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу фіскальної політики та податкового регулювання НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, oleynikova.mila@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8204-4434>

Точиліна І. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу фіскальної політики та податкового регулювання НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, tochilinaivgs@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1176-4252>

СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ

Анотація. Розкрито стан розвитку та механізми державної підтримки малого та мікропідприємництва в Україні. Проаналізовано основні структурні зміни показників розвитку малого бізнесу в нашій країні та порівняно з державами ЄС. Досліджено специфічну роль оподаткування у структурі інструментів державної підтримки малого бізнесу в Україні. Доведено, що надання права малим підприємствам на застосування спрощених умов обліку та оподаткування є найдієвішим інструментом підтримки малого бізнесу в умовах слабких державних інституцій та браку фінансових ресурсів для неподаткових форм підтримки. Акцентовано увагу на тому, що спеціальний режим оподаткування, який застосовується в Україні, через свою універсальність, охоплює максимально широке коло суб'єктів малого та мікро-бізнесу, а також відповідає європейським підходам до надання державної підтримки.

Ключові слова: мале та мікропідприємництво, спрощена система оподаткування, єдиний податок, державна підтримка малого бізнесу.

Рис. 1. Табл. 3. Літ. 22.

Liudmyla Oleinikova

Ph. D. (Economics), Senior Research Fellow, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, oleynikova.mila@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8204-4434>

Iryna Tochilina

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, tochilinaivgs@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1176-4252>

SIMPLIFIED SMALL BUSINESS TAXATION IN UKRAINE AS A FORM OF PUBLIC SUPPORT

Abstract. Small and micro business, including self-employed individuals, is a category of business entities facing the most urgent challenges in terms of instability and therefore need state support. In Ukraine, the support for SMEs takes place, among other methods, through a simplified tax regime, that has a significant impact on doing business at the micro-level. However, a simplified tax regime has some constraints, which does not stimulate the development of micro-business, and in current circumstances does not take into account the tendencies for rapid digitalization of economic processes and changes in the paradigm of doing business in the new environment. Therefore, the purpose of the article is to study the efficiency and suitability of applying a simplified tax regime as a form of state support to small and micro business entities in the context of creating the conditions for their further development and changing the paradigm of entrepreneurs' problems within the

© Олейнікова Л. Г., Точиліна І. В., 2019

country and in the global economic space. Differences in the institutional base of small and micro business operating are identified, based on a retrospective analysis of the most important problems facing entrepreneur activities in European countries and Ukraine. It has been established that the range of problems for domestic SMEs is much wider, and the problems of tax administration and accounting, along with access to finance, corruption, unfavourable economic and political situation, are the most significant for domestic SMEs as far. There is quite a large gap between the intentions of governments and their understanding of the needs and challenges SMEs face. The discrepancy established between the expectations of entrepreneurs and the measures implemented according to the regional state support programs is based on the aggregation and systematization of the main state support measures provided for by the Regional Small and Medium Enterprises Development Programmes in Ukraine. Approaches to the transformation of the taxation system for small and micro business are formulated taking into account the existing problems and changes in the economic paradigm of doing business in terms of digitalization. It is proposed to consider the simplified tax regime of small and microbusiness as the main instrument of state support in the conditions of significant budget constraints and the lack of an institutional environment for the use of non-tax instruments of state aid in the country.

Key words: simplified tax regime, single tax, state support, small and micro business, barriers to SME development, regional SME development programs.

JEL classification: H21, H25, H32, M21.

Олейникова Л. Г.

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, заведующий отделом фискальной политики и налогового регулирования НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

Точилина И. В.

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник отдела фискальной политики и налогового регулирования НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

УПРОЩЕННАЯ СИСТЕМА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ КАК ФОРМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ

Аннотация. Раскрыты состояние развития и механизмы государственной поддержки малого и микропредпринимательства в Украине. Проанализированы основные структурные изменения показателей развития малого бизнеса в нашей стране и по сравнению с государствами ЕС. Исследована специфическая роль налогообложения в структуре инструментов государственной поддержки малого бизнеса в Украине. Доказано, что предоставление права малым предприятиям на применение упрощенных условий учета и налогообложения является наиболее действенным инструментом поддержки малого бизнеса в условиях слабых государственных институтов и нехватки финансовых ресурсов для неналоговых форм поддержки. Акцентируется внимание на том, что специальный режим налогообложения, применяемый в Украине, в силу своей универсальности, охватывает максимально широкий круг субъектов малого и микробизнеса, а также соответствует европейским подходам к предоставлению государственной поддержки.

Ключевые слова: малое и микропредпринимательство, упрощенная система налогообложения, единый налог, государственная поддержка малого бизнеса.

В економічних системах країн світу малий і середній бізнес розглядають як різновид підприємництва, який характеризується невеликими масштабами діяльності з відповідними показниками обороту й зайнятості. Він відіграє

величезну роль в економіці та соціальному розвитку, сприяє розбудові ринкової конкуренції, забезпечує зайнятість працездатного населення, формує активний та діловий соціальний прошарок суспільства, здатний прискорити процес демократизації економіки і політичного ладу.

Слід зазначити, що малому та мікропідприємництву властиві окремі стратегічні переваги порівняно з великим. Ідеться про такі з них, як створення нових робочих місць та забезпечення зайнятості й самозайнятості; сприяння розвитку конкуренції; збільшення доходів населення; мобільність; здатність оперативно реагувати на зміни кон'юнктури ринку і потреби споживачів; швидка окупність вкладень; забезпечення гнучкості виробничих, технологічних процесів та врахування регіональних особливостей ведення бізнесу.

В Європейській хартії малих підприємств [1] зазначено, що малі підприємства повинні розглядатись як одна з головних рушійних сил інновацій, зайнятості, а також соціальної та локальної інтеграції до Європи. З цієї причини варто створити найсприятливіше середовище для них: "зусилля Європи з відкриття нової економіки матимуть успіх, тільки якщо малий бізнес буде висунутий на перше місце в порядку денному".

Малий та мікробізнес є найбільш вразливим до негативних зовнішніх та внутрішніх чинників невизначеності, загроз і ризиків, що й зумовлює необхідність державної підтримки та уважного ставлення до таких суб'єктів. Середовище функціонування малого й мікробізнесу та його діяльність пов'язані з низкою проблем, до яких належать: доступ до фінансування; істотне податкове навантаження й складнощі адміністрування; корупція; правила, що регулюють ринок праці та торгівлю; значніші за впливом, порівняно із середнім та великим бізнесом, витрати на дотримання норм податкового та іншого законодавства тощо. Малі підприємства найчутливіші до змін у бізнес-середовищі, першими потерпають від надмірних обтяжливих бюрократичних процедур, є юридично вразливими, а отже, потребують спрощеного адміністративного регулювання та підтримки з боку держави.

Ряд дослідників [2–5] наголошують на специфічній ролі малого бізнесу в забезпеченні технічного прогресу, усуненні регіональних диспропорцій у розвитку економіки, досягненні соціально-політичної стабільності в суспільстві та зміцненні національної безпеки держави. Проте особливості їхньої діяльності формуються в межах наявного в країні інституційного середовища, яке впливає на основні параметри реалізації підприємницької ініціативи. Зокрема, як показано далі, специфічну роль відіграє податкове законодавство.

Метою роботи є дослідження специфічної ролі оподаткування як інструменту державної підтримки малого бізнесу в Україні та визначення ключових чинників інституційного характеру, які впливають на можливість розширення спектра інструментів його стимулювання через податкові й неподаткові заходи.

При розгляді статистичних даних за період з 2001 до 2017 р. щодо суб'єктів малого підприємництва в Україні можна побачити, що, як і в країнах ЄС, ними є переважно фізичні особи – підприємці (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів малого підприємництва в Україні, тис. од.

Показник	2001	2005	2010	2015	2016	2017
Кількість суб'єктів малого підприємництва	1480,7	2253,7	2162,0	1958,4	1850,0	1789,3
Кількість фізичних осіб – підприємців	1205,5	1916,6	1805,1	1630,5	1558,9	1466,4
Кількість малих підприємств	233,6	295,1	357,2	327,8	291,2	322,9

Складено за даними Державної служби статистики України.

В Україні малі суб'єкти господарювання (включно з мікросуб'єктами) забезпечують близько 48 % від кількості зайнятих, формують 24 % обсягу створюваної в країні доданої вартості та становлять 99,1 % загальної кількості підприємств в країні. Це робить цю категорію бізнесу пріоритетною з точки зору державної підтримки. Для порівняння: в ЄС суб'єкти малого підприємництва нефінансового сектору забезпечують 38,7 % ВВП, у них зайнято 49,8 % робочої сили, і вони становлять 98,8 % загальної кількості підприємств [6].

Останніми роками в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання доданої вартості, створюваної середніми, малими та мікропідприємствами. Так, якщо у 2013 р. цей показник дорівнював 622,3 млрд грн, то у 2014 р. він зріс на 30 % – до 811,1 млрд грн, а у 2017 р. – до 1412,5 млрд грн, або 62,6 % ВВП, створеного в країні [7, с. 40, 74]. Утім, таке зростання характерне лише для середнього бізнесу. Водночас для суб'єктів саме малого та мікробізнесу кількість не трансформується у збільшення доданої вартості та формування офіційної зайнятості населення в секторі, як у країнах ЄС. Малі підприємства (включно з мікропідприємствами) у 2017 р. забезпечували 24 % доданої вартості, тоді як у середньому в країнах ЄС самі лише мікропідприємства – 22 %, а разом із малими – 42,5 % загального обсягу створюваної доданої вартості (рисунок) [7, с. 20–21].

Хоча показники кількості таких суб'єктів є зіставними в Україні та країнах ЄС, відсоток зайнятих та частка доданої вартості, що генерує малий бізнес, значно відрізняються. Ці дані свідчать про потужний нереалізований потенціал малого підприємництва як структурного елемента економіки [9], а також про проблеми зі стимулами для активного створення доданої вартості в сегменті малого бізнесу.

Найменші суб'єкти господарювання є найбільшою за чисельністю групою підприємців, причому доволі неоднорідною. Так, існує поділ малих та мікропідприємств на юридичних осіб (власне, малі підприємства) і фізичних осіб – підприємців (ФОП), серед яких особливу групу становлять самозайняті особи. За даними Державної податкової служби України (далі – ДПС), станом на 1 січня 2019 р. на обліку перебували 1,81 млн самозайнятих осіб (з яких 23,5 тис. – фізичні особи, котрі провадили незалежну професійну діяльність, решта 1,78 млн – ФОП на єдиному податку). Це при тому, що загалом на обліку в органах ДПС перебувають 3,5 млн платників податків (з яких 1,5 млн – це юридичні особи і 2,01 млн – ФОП) [10].

Якщо розглядати діяльність малих суб'єктів господарювання крізь призму створення доданої вартості (табл. 2), то в нашій країні найбільше фізичні особи представлені у сегменті мікро- та малого підприємництва, дуже незначно –

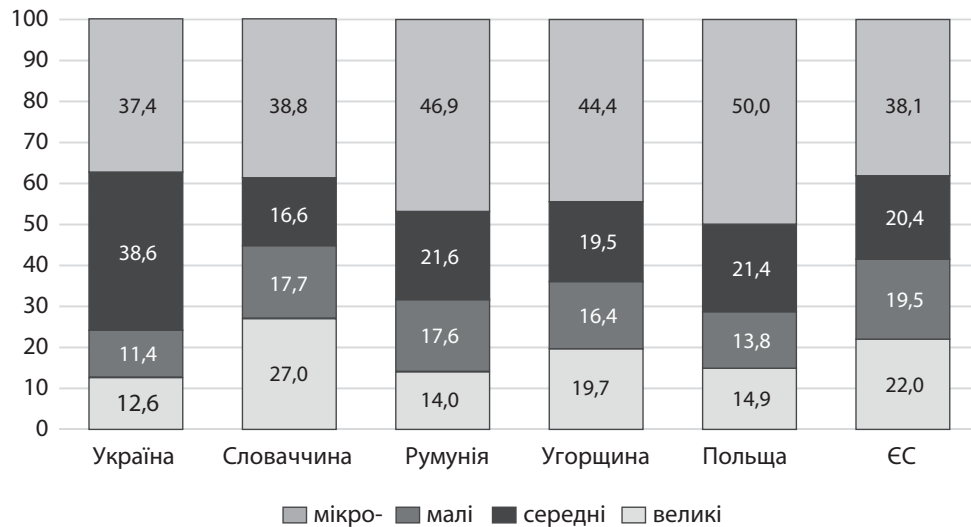

Рисунок. Структура валової доданої вартості за розмірами суб'єктів господарювання у 2017 р.

Складено за: Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2017: стат. зб. / за ред. М. Кузнецової. Київ, 2018. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf; Entrepreneurship at a Glance 2018 Highlights / OECD. 2018. 10 October. URL: <https://www.oecd.org/sdd/business-stats/EAG-2018-Highlights.pdf>.

Таблиця 2

Динаміка доданої вартості за витратами виробництва підприємств та ФОП за суб'єктами середнього, малого та мікропідприємництва, %

Рік	Суб'єкти середнього підприємництва		Суб'єкти малого підприємництва		З них суб'єкти мікропідприємництва	
	Юридичні особи	Фізичні особи-підприємці	Юридичні особи	Фізичні особи – підприємці	Юридичні особи	Фізичні особи – підприємці
2013	99,1	0,9	72,3	27,7	44,5	55,5
2014	99,4	0,6	79,3	20,7	61,1	38,9
2015	99,6	0,4	76,1	23,9	50,7	49,3
2016	99,6	0,4	74,0	26,0	49,3	50,7

Складено за даними Державної служби статистики України.

середнього. Причому, якщо в сегменті малого підприємництва вони створюють 26 % загального обсягу доданої вартості, то в сегменті мікропідприємств фізичним особам належить більш як 50 %.

Наведені цифри свідчать як про значну частку самозайнятих ФОП, так і про активне використання колективних форм власності малим та мікробізнесом, де, наприклад, юридичні особи забезпечили в 2016 р. 74 % створеної доданої вартості. Це є дуже важливим аспектом для визначення напрямів підтримки та інструментів її реалізації, адже суб'єкти господарювання, засновані на колективній формі власності, потенційно мають більші фінансові можливості та мотивацію до зростання та розвитку, ніж індивідуальні. При-

чому аналіз статистичних даних та досвіду країн ЄС вказує на те, що підтримки потребують саме ці дві категорії (малий та мікробізнес).

Окрім динаміки доданої вартості, важливою у вітчизняних умовах є динаміка податкових надходжень від суб'єктів, що застосовують спрощену систему оподаткування (ССО) (табл. 3). Фізичні особи – підприємці, котрі її використовують, за підсумками 2018 р. сплатили до бюджету майже 26 млрд грн, ще 5 млрд надійшло до бюджету від ФОП, що перебувають на загальній системі оподаткування [10].

Аналіз структури надходжень податку свідчить, що найбільше сплачують ФОП, попри зменшення їх кількості в останні три роки. Так, із 29,5 млрд грн надходжень від єдиного податку у 2018 р. 67 % (19,9 млрд грн) було забезпечено саме ними [11]. Слід зауважити, що з 1760,4 тис. ФОП лише 397,2 тис. застосовують загальну систему оподаткування, решта – спрощену.

Емпіричні дані окремих досліджень, а також досвід провідних країн світу вказують на те, що проблеми малого бізнесу насамперед пов'язані зі сферою регулювання, криються у значних витратах на дотримання вимог податкового та трудового законодавства. Відносне навантаження, зумовлене дотриманням податкових зобов'язань, регресивно зростає зі зменшенням розміру компанії, якщо його вимірювати як відсоток від обороту або доходу [12, с. 12]. Ідеться не лише про фінансові, а й про трудові витрати та ресурси часу, які є істотно вищими для невеликих підприємств, порівняно з великими, котрі можуть скористатися ефектом економії від масштабу [13–15].

Витрати на дотримання податкового та іншого регуляторного законодавства, наявність за умови застосування спрощених процедур можуть стати вирішальними під час прийняття власниками/керівниками малих чи мікропідприємств управлінських рішень.

Державна підтримка на рівні держави здебільшого реалізовується через конкретні інструменти в таких напрямках, як консультативний супровід новостворених підприємців; навчання, підготовка і перепідготовка підприємців та їх працівників; фінансова підтримка, у тому числі шляхом надання податкових пільг; технічне та науково-технічне супроводження й консультації тощо. При цьому в практичній площині поєднуються податкові та неподаткові, фінансові й нефінансові інструменти підтримки.

У цьому контексті доцільне дослідження підходів до стимулювання розвитку та надання державної допомоги в країнах ЄС малим та мікропідпри-

Т а б л и ц я 3

Динаміка доходів місцевих бюджетів від єдиного податку, % ВВП

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Єдиний податок (всього)	0,45	0,47	0,55	0,72	0,78	0,83
у тому числі:						
з юридичних осіб	0,12	0,13	0,11	0,14	0,12	0,12
з фізичних осіб	0,33	0,34	0,34	0,43	0,52	0,56
із сільськогосподарських товаровиробників	0,00	0,00	0,10	0,15	0,14	0,15

Складено за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України.

емствам різних форм власності. Доступні для розвинутих країн із ринковою економікою інструменти підтримки малого бізнесу, як правило, складно реалізовувати в країнах, що розвиваються. Адаже фінансові можливості та інституційне середовище в країнах є різними. При цьому і завдання запровадження державної підтримки малого бізнесу, що визначаються урядами, теж різняться. Так, розвинуті країни ЄС метою розвитку малого бізнесу вважають економічне зростання, інвестиційну активність та впровадження інновацій через стимулювання підприємницької ініціативи, зниження регуляторного навантаження, полегшення доступу до фінансових ресурсів та сприяння виходу на ринки й інтернаціоналізації [16].

В ЄС підґрунтям стимулювання виступають неподаткові важелі, засновані на розвитку людського капіталу, інструментів фінансового сектору для формування умов інвестування тощо. Використовують такі неподаткові інструменти державної допомоги, як кредитні програми для малого бізнесу, освітні програми та програми підвищення кваліфікації для мікропідприємців, програми “легкий старт”, що включають фінансування консалтингових та маркетингових послуг, виставкові витрати тощо, програми професійного менторства для підприємців, котрі лише засновують бізнес.

Податкові важелі державної підтримки малого бізнесу в країнах ЄС здійснюються здебільшого шляхом спрощення облікових та адміністративних процедур у межах загальної системи оподаткування, запровадження більших термінів для звітування щодо податків і зборів, дозволу не бути платником ПДВ у разі незначних обсягів доходу, реалізації інвестиційного податкового кредиту (в тому числі застосування його підвищених ставок для представників малого бізнесу), прискореної амортизації, зниження ставок податку на прибуток для новостворених підприємств, введення окремого податку для мікробізнесу.

У країнах, що розвиваються, державні та фінансові інституції зазвичай слабкі й не забезпечують відповідного стимулюючого середовища для розвитку компетенцій і якостей людського капіталу в підприємницькому середовищі, знанневої складової ведення бізнесу, створення зайнятості, як у розвинутих державах. Пріоритетом розвитку малого бізнесу для інституційно й економічно слабких країн є забезпечення зайнятості та самозайнятості, подолання бідності через створення можливостей для збільшення доходів населення.

Частково ці пріоритети є актуальними і для України, адже можливість підтримки розвитку суб'єктів малого та мікробізнесу є обмеженою не лише через брак бюджетних коштів для реалізації дієвих програм, а й унаслідок незрілих державних інституцій, невідпрацьованих механізмів підтримки, нормативно-правової неврегульованості. Сформовані в країні інструменти підтримки поступово структуруються, проте відсутність досвіду реалізації планомірної та узгодженої тривалої і масової державної підтримки бізнесу неподатковими інструментами нівелює навіть ті окремі несистемні заходи, що реалізуються. У цьому контексті обраний спосіб податкового стимулювання шляхом застосування ССО має більш системний і масовий характер.

Суттєву допомогу у формуванні системної роботи та інституційного середовища у сфері державної допомоги малому бізнесу надають міжнародні організації. Активна діяльність європейських партнерів щодо програм підтримки МСП в Україні реалізовується через: ініціативу EU4Business; програми ЄС із підтримки приватного сектору в Україні – EU SURE (EU Support to Ukraine to Relaunch the Economy); програму наукових досліджень та навчання “Горизонт 2020”, що виділяє кошти на конкурсних засадах на впровадження інновацій, у тому числі в підприємстві й промисловості; програму ЄС “Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014–2020)”;

програму для управлінських кадрів сфери підприємництва України (Fit for partnership with Germany); програму розвитку та підтримки малого українського бізнесу – Unlimit Ukraine by EBA; фінансові інструменти Європейського банку реконструкції та розвитку і Європейського інвестиційного банку.

На державному рівні діє лише одна така програма: “Започаткування власного бізнесу за сприяння державної служби зайнятості”, що реалізовується Державною службою зайнятості. Вона спрямована безпосередньо на мікро- та малий бізнес. Інші загальнодержавні програми націлені на всіх суб’єктів господарювання, що реалізують енергоефективні та сільськогосподарські проекти, незалежно від розмірів.

На регіональному рівні підтримка малого і середнього підприємництва переважно сфокусована на заходах щодо спрощення процедур передачі нерухомого комунального майна в оренду підприємцям, застосування знижувального коефіцієнта при оренді майна малими підприємцями, виділення земельних ділянок та отримання дозволів на будівництво і реконструкцію. Ресурсна підтримка надається лише в окремих регіонах (Київ і Київська область, Полтавська, Івано-Франківська, Рівненська, Сумська, Дніпропетровська області) шляхом часткового відшкодування сум кредитів підприємців або часткової компенсації процентних ставок за кредитами [17]. Отже, програми підтримки малого бізнесу, з боку як держави й регіональної влади, так і міжнародних організацій, мають істотні обмеження стосовно надання та характеризуються вибірковістю підтримки. Причому більшість програм спрямована не стільки на мікро-, скільки на середній і лише частково на малий бізнес.

У цих умовах підтримка через податкові інструменти, такі як, наприклад, єдиний податок, має більш масовий характер та охоплює широке коло суб’єктів мікро- та малого бізнесу, які відповідають критеріям застосування ССО. Слід підкреслити, що інші, ефективні в усьому світі, інструменти підтримки мікро- та малого бізнесу і їх інвестиційної активності, як-от податкові знижки, прискорена амортизація тощо, можуть бути застосовані лише суб’єктами господарювання, котрі обрали загальну систему оподаткування. При цьому серед суб’єктів підприємництва станом на 2016 р. використовували ССО 79 % ФОП та 42 % юридичних осіб [18]. Це означає, що багато підприємців опинилися поза межами дії стандартних податкових пільг, спрямованих на стимулювання розвитку та інвестицій, і основою їх вибору є простота адміністрування й ведення обліку, а також зрозумілі та чіткі правила застосування спрощеної системи.

Варто зауважити, що в сучасному вигляді ССО має ряд суттєвих обмежень щодо обсягів доходу, використання найманої праці та видів проваджуваної діяльності й передбачає тільки один вид обов'язкового платежу – єдиний податок, який є джерелом наповнення місцевих бюджетів.

Запровадження єдиного податку для заміни сплати окремих податків і зборів, установлених Податковим кодексом України, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності, дотепер не втрачає актуальності. Слід виокремити кілька основних аспектів його популярності:

- простота ведення обліку й адміністрування податку;
- мінімальні витрати на ведення облікової діяльності (не потрібен фахівець із бухгалтерського обліку, юрист для супроводження податкових спорів);
- мінімальний ризик незаконного адміністративного тиску: не передбачає зміну розміру об'єкта оподаткування через неврахування частини витрат, як може трапитися з податком на прибуток підприємств; немає потреби у веденні обліку витрат у податкових цілях.

Простота застосування єдиного податку залишається потужним аргументом, що зумовлює його привабливість для малого та мікробізнесу. Так, суттєве скорочення змісту й обсягів фінансової та податкової звітності (платники першої та другої груп, по суті, ведуть лише книгу обліку доходів та звітують раз на рік, якщо немає найманих працівників, і щокварталу – якщо вони є) – це переваги, які набувають майже першорядного значення в умовах, коли: більшість суб'єктів, які застосовують єдиний податок, – це ФОП, котрі належать до мікробізнесу; податкове законодавство є нестабільним та часто піддається змінам; наявні колізії у вітчизняному законодавстві й неоднозначне тлумачення норм законів з боку податкових органів, що потребують від платників або високих власних фахових юридичних компетенцій, або істотних витрат на юридичне супроводження податкових спорів; складно обчислювати об'єкти оподаткування в межах загальної системи, особливо при застосуванні жорстких санкцій за виявлені порушення.

Підприємці, котрі використовують ССО, навіть готові ігнорувати окремі стимулюючі інструменти, якими можуть користуватися підприємці на загальній системі оподаткування, як-от: можливість застосовувати ставку податку лише до прибутку, а не до всіх доходів, зменшувати об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств через інструменти прискореної амортизації, включати у витрати заробітну плату й витрати на навчання, придбання нових технологій тощо.

Застосування загальної системи оподаткування потребує від підприємців більших витрат на ведення бухгалтерського обліку та юридичне супроводження взаємовідносин із фіскальними органами. До певної міри ССО створює ризик інституційної пастки, оскільки виникають умови, коли суб'єктам малого підприємництва не вигідно розширювати діяльність. Про це свідчать результати національного опитування представників малого та середнього бізнесу [19]. Так, 15 % респондентів вказали, що не планують розширювати діяльність, оскільки при переході на загальну податкову систему їм доведеться сплачувати більше; 10 % опитаних зупиняють труднощі обліку та адміні-

стрування на загальній системі оподаткування, а також небажання втрачати законодавчі переваги малого бізнесу (9 %). Проте головними причинами відсутності планів зростання підприємці все ж називають несприятливу економічну ситуацію (54 %), брак попиту на товари і послуги (53 %), обмежені фінансові можливості (44 %) тощо [19, с. 32]. Водночас 10 % суб'єктів малого підприємництва не мають потреби в розширенні діяльності, оскільки вважають, що отримують достатній дохід, при цьому цілком комфортно почуваються в межах ССО. Таким чином, частково гальмівним фактором зростання певної частини підприємців є бажання залишатися на ССО й користуватися її перевагами. Така ситуація потребує уважнішого підходу до її обмежувальних обсягів.

Утім, спрощення процедур, як правило, супроводжується і обмеженням можливостей для контролю за рухом товарів та послуг платників податків, що формує наступну проблему – ухилення від сплати податків у сфері малого та мікробізнесу. Вона виникає через поєднання кількох суттєвих чинників, синергія яких спричиняє ризики бюджетно-податкового та конкурентного характеру. До них можна віднести: поширеність готівкових розрахунків і опортунізм платників, поєднаний з недостатністю контролю, недовіра до політики, яка провадиться урядом та непрогнозованість змін до податкового законодавства, а також бажання застосовувати переваги ССО, використання суб'єктів підприємницької діяльності на цій системі у схемах ухилення від сплати податків, а також легалізації товарів, що перетнули кордон України з порушенням митного та податкового законодавства. До основних недоліків реалізації ССО слід віднести саме ризик ухилення від сплати податків та зменшення податкових зобов'язань, спотворення конкурентного середовища внаслідок несплати податків та відсутність транспарентності в середовищі мікро- та малого бізнесу.

Усі ці фактори є основою для пропозицій скасування ССО або надання їй жорсткішого характеру обліку та звітності. Сектор малого підприємництва розглядається здебільшого з фіскальної точки зору, без урахування соціальної значимості. Це призводить до постійного скорочення навіть наявних преференцій, намагання максимально фіскалізувати й поставити під контроль діяльність малого бізнесу, а зрештою – взагалі ліквідувати спеціальні режими оподаткування для сегмента економіки, який провідні економічні держави вважають найуразливішим і розглядають як інструмент забезпечення зайнятості й джерело зростання.

Прикладом таких дій є запровадження реєстраторів розрахункових операцій (РРО) для суб'єктів малого бізнесу, у тому числі тих, котрі застосовують ССО, де для першої і другої груп такий крок позбавлений економічного змісту, адже об'єкт оподаткування є фіксованим. Також пропонується запровадити товарний облік для малого бізнесу, що робить можливим неправомірний тиск на підприємців через формальні вимоги до оформлення таких документів, збільшує витрати часу, а подекуди і коштів на організацію такого обліку.

У цьому контексті слід зазначити, що спроба поставити під контроль товарні потоки є намаганням виявляти товари, які нелегально перетнули

кордон країни. Проте такі кроки фактично перекладають інституційну неспроможність забезпечити нормальну роботу митної служби на суб'єктів господарювання, наслідком чого буде збільшення витрат суб'єктів малого бізнесу на дотримання податкового законодавства.

У майбутньому цей крок призведе і до необхідності збільшення витрат на контрольні функції (через значну кількість суб'єктів господарювання), а також відкриває вікно можливостей для корупційних дій працівників податкового відомства. У свою чергу, збільшення витрат на ведення бізнесу в сегменті малого підприємництва викривляє конкурентне середовище, адже витрати на дотримання податкового законодавства в середнього й навіть малого підприємства будуть нижчими, ніж у суб'єкта, що належить до мікробізнесу або є самозайнятою особою.

Таким чином, на нашу думку, за відсутності інституційних умов підтримки малого бізнесу неподатковими інструментами, а також імовірності неправомірних дій з боку податкових і митних органів, відмовлятися від єдиного дієвого й масового інструменту підтримки підприємців є недоцільним.

Акцент для надання державної підтримки через інструмент ССО має бути зосереджений на суб'єктах малого та мікробізнесу незалежно від організаційних форм. У випадку з фізичними особами констатуємо значну їх кількість і частку сплаченого ними податку. Щодо юридичних осіб, то до уваги слід брати потенційно більшу ймовірність зростання до рівня середнього підприємства, ніж у ФОП. Важливим є й збереження можливості при застосуванні найпростіших умов для оподаткування розвивати колективні форми власності та господарювання.

Утім, задля стимулювання розвитку підприємців, що застосовують ССО, як бачимо з результатів опитування, наведеного вище, необхідно розглядати підходи до її удосконалення. На нашу думку, зусилля слід спрямовувати на коригування ССО в бік збільшення обсягів доходу, за яких її можна використовувати для всіх груп, що має на меті забезпечення відповідності економічним умовам (наприклад, інфляційні процеси), а також надання можливості працювати за простими правилами в рамках легального поля. Адже основною причиною невідображення операцій в обліку ФОП першої – другої груп ССО є бажання залишитися на цій системі.

Для ФОП актуальними є навчання і підвищення фаховості в питаннях організації бізнесу. З метою сприяння розвитку людського капіталу підприємців доцільним вважаємо застосування податкової знижки на витрати на навчання, як передбачено для фізичних осіб, котрі не є підприємцями. Роль уряду/держави полягає в забезпеченні умов як для здобуття освіти, так і для підвищення компетенцій протягом життя, що особливо актуально у період трансформації господарських процесів у бік цифрової економіки.

Щодо юридичних осіб, то напрями трансформації ССО як елементу державної підтримки слід розглядати окремо від аналогічних заходів для фізичних осіб. Так, згідно зі ст. 3 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [20] (далі – Закон), бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством та, відповідно до ст. 2 Закону, його дія поширюється на всіх юридичних осіб, створених згідно

із законодавством України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, котрі зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність за законодавством. Це означає, що для суб'єктів – юридичних осіб на третій групі ССО, де об'єкт оподаткування залежить від суми доходу, можна застосовувати окремі елементи стимулювання із загальної системи оподаткування, адже базою для цього є бухгалтерський облік (спрощений). Такими елементами може бути зменшення об'єкта оподаткування для третьої групи платників на: суму витрат на придбані станки та обладнання, на навчання й наукові розробки, на придбання нематеріальних активів, на міжнародні виставки тощо. У цілях стимулювання легальної зайнятості можливим і фінансово необтяжливим для бюджету може бути послаблення фінансового тягара щодо виплати легальної заробітної плати шляхом зниження об'єкта оподаткування єдиним податком на суму сплаченого до бюджету єдиного соціального внеску (ЄСВ).

Такий підхід дасть змогу зменшувати об'єкт оподаткування єдиним податком на витрати розвитку та на людський капітал і робочу силу. Крім того, він наблизить облік та звітність суб'єктів до загальної системи і допоможе еволюційно перейти до її застосування. При цьому підприємець керуватиметься лише економічною доцільністю й особливостями ведення свого бізнесу.

Подолання окремих ризиків ухилення від оподаткування у сфері ССО шляхом запровадження РРО потребує застосування спрощених вимог до обліку розрахункових операцій, виключення з нормативно-правового регулювання формальних дій та адміністративних маніпуляцій із обліком і звітністю щодо РРО, які не впливають на зміст операцій. Сьогодні в Законі України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” з останніми змінами [21] не відкориговано визначення розрахункової операції з огляду на можливість отримувати оплату через платіжні системи, оплату за товари на міжнародних торговельних платформах, оплату товарів, проданих он-лайн, із відправленням через поштові сервіси з відстроченням оплати до моменту отримання покупцем товару у відділенні зв'язку тощо. Така ситуація не сприяє спрощенню процедур роботи з РРО незалежно від виду діяльності, організаційної форми та системи оподаткування, а головне – не відповідає сучасним вимогам до ведення бізнесу. Правова невизначеність створює ризики фінансових санкцій та корупційних проявів щодо платників, котрі, як наголошувалося, переважно є мікро- та малими підприємцями, для яких фінансовий та адміністративний тягар є дуже суттєвим.

У результаті застаріле законодавство у сфері застосування РРО, з одного боку, виступає гальмом економічного розвитку, оскільки штучно обмежує торговельні операції, накладаючи на них не виправдані обмеження та вимагаючи здійснення обтяжливих адміністративних процедур, що не мають практичного сенсу, а з другого – дискредитує саму концепцію апаратного контролю як ефективного засобу детінізації економіки та підвищення транспарентності господарської діяльності платників податків, провокуючи обґрунтований спротив підприємницького співтовариства розширенню використання РРО.

Основою подальшого розвитку підприємницького середовища в країні в таких умовах є упорядкування інституційної складової регулювання, оподаткування і неподаткової підтримки, що дасть однозначні відповіді малому бізнесу на те, чи варто розраховувати на сприяння держави у розвитку.

Як приклад наведемо досвід Великобританії щодо фіскального аспекту регулювання діяльності малого бізнесу, з урахуванням розвитку ІТ-технологій. Так, із метою спрощення оподаткування, реагуючи на виклики, сформовані поширенням економіки спільного споживання¹ у 2017 р., було запроваджено неоподатковуваний мінімум для індивідуального прибуткового податку в обсязі 1000 ф. ст. на місяць (для доходів від власності та торгівлі) [22]. Ця знижка була введена як свого роду фінансова допомога для мікропідприємців в умовах розвитку цифрової економіки й розрахована на всіх без винятку осіб.

За попередніми оцінками, вказана знижка стосуватиметься 700 тис. учасників економічних відносин у межах Великобританії. Її використання дасть можливість заощадити на адміністративних витратах податкового відомства близько 20 млн ф. ст. на рік щодо осіб, які тепер не зобов'язані ні подавати податкові декларації, ні обліковувати й подавати звітність про свої доходи і витрати діяльності в межах знижки. Експерти також вважають, що введення названої знижки може стати стимулом для тих, хто заробляв більше 1000 ф. ст. на рік і не декларував їх, нарешті зробити це. Така мета не називалася при запровадженні пільги, але може стати корисним побічним ефектом легалізації частини доходів в межах визначеного річного діапазону. Тобто при розробленні заходів підтримки розвитку малого підприємництва фіскальний аспект питання розглядався як другорядний, а основою були саме підтримка бізнесу й зниження витрат податкового відомства на адміністрування великої кількості незначних доходів.

Як бачимо, у розвинутих країнах, усвідомлюючи можливість зловживань при застосуванні спрощених режимів, превалює тренд на трансформування систем обліку й оподаткування у бік сприяння розвитку підприємницької ініціативи.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки. Подальше реформування системи державної підтримки малого бізнесу, включно з підходами до оподаткування як її основного елементу в Україні, має враховувати такі особливості: фінансову та інституційну неспроможність застосовувати фінансові й нефінансові неподаткові методи підтримки; інституційну слабкість податкових та митних органів у частині неправомірного застосування своїх прав щодо підприємців; нормативно-правову неврегульованість питань обліку й адміністрування в податковій і регуляторній сферах; ризики консервації малого бізнесу поза інвестиційним та інноваційним полем розвитку; наявність викликів, пов'язаних, по-перше, з ухиленням підприємців від

¹ Економіку спільного споживання (Sharing Economy) визначають як таку, що об'єднує компанії, котрі застосовують бізнес-моделі, базовані на наданні доступу до певного ринку, які функціонують за принципом peer-to-peer (P2P), тобто продавці використовують можливості цифрових платформ для поширення своєї продукції чи послуг, а учасники-споживачі – для швидкого й простого доступу до потрібних їм благ.

сплати податків, а по-друге – зі схемами, де середній бізнес використовує підприємців на ССО для ухилення; складність організації податкового контролю суб'єктів малого, а особливо мікробізнесу, через їх велику кількість та незначні податкові зобов'язання, що потребує розуміння фіскальної ефективності різного роду контрольних заходів.

Усі перелічені особливості зумовлюють необхідність збереження та вдосконалення ССО як єдиного дієвого інструменту підтримки малого бізнесу, що розрахований на переважну більшість суб'єктів. Проте до ФОП мають застосовуватися інші інструменти підтримки й стимулювання, ніж до юридичних осіб. Так, для ФОП першої – другої груп актуальним є: отримання податкової знижки на навчання; упорядкування вимог до звітності й формальних процедур із РРО; спрощення вимог до застосування РРО та ведення номенклатури товарів; збільшення обсягів доходу, за яких дозволяється використовувати ССО, до розмірів, які відповідають поточній економічній ситуації та індексуються щороку на індекс інфляції.

Для юридичних осіб, які належать до мікробізнесу й застосовують третю групу ССО, дієвими інструментами підтримки може бути не лише збільшення обсягу доходу, за якого дозволено використовувати єдиний податок, а й запровадження заходів, що стимулюватимуть або суттєво послаблюватимуть фінансове навантаження для інвестиційно активних суб'єктів через зменшення об'єкта оподаткування на суми інвестиційних витрат. Окремим вагомим інструментом підтримки, котрий одночасно полегшуватиме тягар офіційної зайнятості працівників, може бути вирахування з об'єкта оподаткування єдиним податком сум сплаченого за працівників ЄСВ.

Із неподаткових інструментів підтримки для обох груп суб'єктів дієвою можуть бути квота для малого бізнесу щодо державних закупівель, а також знижені ставки на оренду комунального майна.

Виявлення податкових правопорушень та несплати податків в сегменті малого та мікробізнесу неможливо охопити лише контрольними заходами, проте можна створити стимулюючі умови, коли платити податки і вести бізнес у легальному полі буде вигідно. В Україні невеликий вибір інструментів підтримки й стимулювання малого бізнесу, які не потребують цільового державного фінансування. Утім, функціонування удосконаленої ССО, а також стимулювання інвестиційної активності підприємців і створення можливостей для їх участі в державних закупівлях можуть стати ефективним інструментом наступного етапу розвитку малого бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Європейська хартія малих підприємств від 19.06.2000. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_860.
2. Варналій З. С., Панасюк О. В. Аналіз діяльності суб'єктів малого підприємництва, що працюють на спрощеній системі оподаткування. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2014. № 1. С. 14–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2014_1_4.

3. Розвиток податкової системи України: трансформація спрощеної системи оподаткування / Т. І. Єфименко, С. А. Лондар, Ю. Б. Іванов та ін. ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2011. 246 с.
4. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості : монографія / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, В. Ю. Медяник, В. В. Назарова. Київ : Лібра, 2003. 328 с.
5. Малий бізнес в Україні: економіка, фінанси, бухгалтерський облік : монографія / Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінська, О. О. Канцуров та ін. ; за ред. Л. Г. Ловінської. Київ : НДФІ, 2006. 368 с.
6. Annual Report on European SMEs 2016/2017. Focus on self-employment. A Partial and Fragile Recovery / European Commission, Directorate-General for Enterprise and Industry. 2017. P. 6. URL: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en.
7. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2017 : стат. зб. / за ред. М. Кузнецової. Київ, 2018. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf.
8. Entrepreneurship at a Glance 2018 Highlights / OECD. 2018. 10 October. URL: <https://www.oecd.org/sdd/business-stats/EAG-2018-Highlights.pdf>.
9. Олейнікова Л. Г. Підходи до трансформації оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні на засадах європейського вектора розвитку. *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society: IV International Scientific and Practical Conference Warsaw, Poland, July 19*. P. 70–73.
10. Звіт Державної фіскальної служби за 2018 рік. URL: <http://sfs.gov.ua/data/files/240396.pdf>.
11. Звітність про виконання бюджетів / Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
12. Simplified Tax Compliance Procedures for SMEs – Final Report of the Expert Group, EC Publishing / European Commission. 2007. URL: https://ec.europa.eu/growth/content/final-report-simplified-tax-compliance-procedures-smes-0_en.
13. Hansford A., Hasseldine J. Tax compliance costs for small and medium size enterprises (SMEs): the case of the UK. *Ejournal of Tax Research*. 2012. Vol. 10, No. 2. URL: <https://ore.exeter.ac.uk/repository/handle/10871/15816>.
14. SME Regulatory Compliance Cost Report / Canadian Department of Industry. 2013. September. URL: http://www.reducingpaperburden.gc.ca/eic/site/pbri-iafp.nsf/eng/h_sx00145.html.
15. Eichfelder S., Hechtner F. Tax compliance costs: Cost burden and cost reliability. *Arqus Discussion Paper*. 2016. No. 212. URL: <http://hdl.handle.net/10419/148606>.
16. SBA for Europe. Main priorities of the SBA. URL: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act_en.
17. Підтримка малого і середнього підприємництва на регіональному рівні / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ad30a624-6ef3-484b-b76d-3f29b82f4cdc&title=PidtrimkaMalogoISerednogoPidprimnitstvaNaRegionalnomuRivni>.
18. ДФС: З початку року фізичні особи – підприємці сплатили до бюджету 11,1 млрд грн єдиного податку. *Державна фіскальна служба України*. 2017. 11 жовт. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/313393.html>.
19. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік. За результатами національного опитування малого та середнього бізнесу в Україні. *USAID*. 2017. 25 квіт. URL: http://lev.org.ua/articles/ABCA2016_short.html.
20. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

21. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : закон України від 06.07.1995 № 265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80/ed20191020>.
22. Точиліна І. Особливості діяльності та оподаткування самозайнятих осіб і мікробізнесу в умовах розвитку економіки спільного використання. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*: матеріали III Міжнар. наук. Інтернет-конференції. Київ : НАУ, 2019. С. 22–25. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26092/1/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%92%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9D%D0%90%D0%A3_15-17.02.2019%20%D0%A8%D1%82%D1%83%D0%BB%D0%B5%D1%80.pdf.

References

1. European Commission, Enterprise Directorate General. (2000, June 19). *European Charter for Small Enterprises*. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_860 [in Ukrainian].
2. Varnalii, Z. S., Panasiuk, O. V. (2014). Analysis of small business entrepreneurship operating on simplified taxation system. *Bulletin of Academy of labour, social relations and tourism*, 1, 14–22. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2014_1_4 [in Ukrainian].
3. Iefymenko, T. I., Londar, S. L., Ivanov, Yu. B. et al. (2011). *Development of the Ukrainian tax system: transformation of the simplified tax system*. Kyiv: DNNU "Akademiia finansovoho upravlinnia" [in Ukrainian].
4. Kozachenko, H. V., Voronkova, A. E., Medianyuk, V. Yu., & Nazarova, V. V. (2003). *Small business: resilience and compensation*. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
5. Lovinska, L. H. (Ed.). (2006). *Small business in Ukraine: economics, finance, accounting*. Kyiv: NDFI [in Ukrainian].
6. European Commission, Directorate-General for Enterprise and Industry. (2017). *Annual Report on European SMEs 2016/2017. Focus on self-employment. A Partial and Fragile Recovery*. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en.
7. Kuznetsova, M. (Ed.). (2018). *Activity of large, medium, small and micro-entrepreneurship entities*. Kyiv. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf [in Ukrainian].
8. OECD. (2018, October 10). *Entrepreneurship at a Glance 2018 Highlights*. Retrieved from <https://www.oecd.org/sdd/business-stats/EAG-2018-Highlights.pdf>.
9. Oleinikova, L. H. (2018). Approaches to transformation of taxation of small and medium business in Ukraine on the basis of the European vector of development. In *Social and Economic Aspects of Education in Modern Society: IV International Scientific and Practical Conference* (pp. 70–73). Warsaw [in Ukrainian].
10. State Fiscal Service of Ukraine. (2019). *2018 Annual report of State Fiscal Service of Ukraine*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/data/files/240396.pdf> [in Ukrainian].
11. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Budget execution reporting*. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> [in Ukrainian].
12. European Commission. (2007). *Simplified Tax Compliance Procedures for SMEs – Final Report of the Expert Group*. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/content/final-report-simplified-tax-compliance-procedures-smes-0_en.
13. Hansford, A., Hasseldine, J. (2012). Tax compliance costs for small and medium size enterprises (SMEs): the case of the UK. *Ejournal of Tax Research*, Vol. 10, No. 2. Retrieved from <https://ore.exeter.ac.uk/repository/handle/10871/15816>.

14. Canadian Department of Industry. (2013, September). *SME Regulatory Compliance Cost Report*. Retrieved from http://www.reducingpaperburden.gc.ca/eic/site/pbri-iafp.nsf/eng/h_sx00145.html.
15. Eichfelder, S., Hechtner, F. (2016). Tax compliance costs: Cost burden and cost reliability. *Arqus Discussion Paper*, 212. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10419/148606>.
16. European Commission. (2008). *SBA for Europe. Main priorities of the SBA*. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act_en.
17. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine. (n. d.). *Support for small and medium-sized enterprises at the regional level*. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ad30a624-6ef3-484b-b76d-3f29b82f4cdc&title=PidtrimkaMalogoISerednogoPidprimnitstvaNaRegionalno muRivni> [in Ukrainian].
18. State Fiscal Service of Ukraine. (2017, October 11). *State Fiscal Service: From the beginning of the year individuals-entrepreneurs paid UAH 11.1 billion in single tax to the budget*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/313393.html> [in Ukrainian].
19. USAID. (2017, April 25). *Annual Business Climate Assessment 2016. According to the results of a national survey of small and medium-sized businesses in Ukraine*. Retrieved from http://lev.org.ua/articles/ABCA2016_short.html [in Ukrainian].
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). *On accounting and financial reporting in Ukraine* (Act No. 996-XIV, July 16). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].
21. Verkhovna Rada of Ukraine. (1995). *On use of payment transactions registers in the sphere of trade, public catering and services* (Act No. 265/95-BP, July 6). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80/ed20191020> [in Ukrainian].
22. Tochylina, I. (2019). Features of activity and taxation of self-employed persons and microbusiness in the conditions of development of the sharing economy. In *National security in the focus of the challenges of globalization processes in the economy* (pp. 22–25). Kyiv: NAU. Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26092/1/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2_%D0%92%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9D%D0%90%D0%A3_15-17.02.2019%20%D0%A8%D1%82%D1%83%D0%BB%D0%B5%D1%80.pdf [in Ukrainian].